

УДК: 378.14:881.111.1

Тыныбекова Ч.А.

ст. преп. Ошского государственного университета, Кыргызская Республика

СТУДЕНТТЕРДИН ТААНЫП БИЛҮҮ ИШМЕРДИГИН УЮШТУРУУДАГЫ МААЛЫМАТТЫК-КОММУНИКАЦИЯЛЫК ТЕХНОЛОГИЯНЫН ОРДУ

Бул макалада маалыматтык-коммуникациялык технологияларды пайдалануу аркылуу студенттердин таанып-билүү ишмердигин уюштуруу изилдөөнүн предмети катары каралды. Ал эми инсандын таанып билүү ишмердигин уюштуруудагы маалыматтык-коммуникациялык технологиялардын артыкчылыктарын ачып көрсөтүү – изилдөөнүн максаты болуп саналат. Изилдөөнүн жүрүшүндө талдоо, байкоо жүргүзүү, сурамжылоо, аңгемелешүү, диагностикалык усулдар колдонулду. Изилдөөнүн жыйынтыгында колдонулган ыкмалар студенттердин өз алдынчалуулугун, өзүн-өзү уюштуруу чеберчилигин, өзүн-өзү баалоо жөндөмүнүн өнүгүшүнө өбөлгө боло тургандыгы аныкталды. Тажрыйбалык-эксперименттик иштердин жүрүшүндө алынган маалыматтардын анализи, биз сунуш кылган модель маалыматтык-коммуникациялык технологияларды пайдалануу аркылуу студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруунун, алардын таанып билүүдөгү өз алдынчалуулугун калыптандыруунун эффективдүү каражаты экендигин көрсөттү. Ошондой эле окуу жараянында өз алдынчалуулук көрсөткүчтөрүн жогорулатуу үчүн күчөтүлгөн тартипте иштөө зарылчылыгы белгилүү болду. Экономика багытындагы студенттерге чет тилдерин окутуу жараянында өзүн-өзү уюштурууга болгон жөндөмдөрү калыптандырылышы, аны андан нары өнүктүрүүгө сунушталган ыкманын колдонулушу максатка шайкеш келе тургандыгы тастыкталды. Макаладагы материалдар жогорку окуу жайлардын окутуучулары үчүн студенттердин өз алдынча иштерин уюштурууда пайдаланууга сунушталат.

Негизги сөздөр: өзүн-өзү уюштуруу; чеберчилик; калыптандыруу; ишмердик; жөндөм; өнүгүү; таанып билүү.

РОЛЬ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОРГАНИЗАЦИИ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ

В данной статье предметом исследования является организация познавательной деятельности учащихся посредством использования информационно-коммуникационных технологий. Цель исследования – выявить преимущества информационно-коммуникационных технологий в организации познавательной деятельности. В исследовании использовались аналитические, наблюдательные, опросные, интервью и диагностические методы. В ходе исследования установлено, что используемые методы способствуют развитию у студентов самостоятельности, самоорганизации, самооценки. Анализ данных, полученных в ходе экспериментальной работы, показал, что предложенная модель является эффективным средством организации самостоятельной работы студентов с использованием информационно-коммуникационных технологий, формирования у них познавательной автономии. Подтверждена целесообразность формирования навыков самоорганизации в процессе обучения иностранным языкам студентов-экономистов, а также применение предложенного метода для его дальнейшего развития. Материалы статьи рекомендуются к использованию. При организации самостоятельной работы студентов преподавателей вузов.

Ключевые слова: самоорганизация; мастерство; формирование; мероприятия; способность; развивать; познание.

THE ROLE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN ORGANIZING STUDENTS' COGNITIVE ACTIVITY

In this article, **the subject** of research is the organization students' cognitive activity using the information and communication technologies. **The aim** of the article is defining the effectiveness of the

information and communication technologies in the organization of students' cognitive activity. Methods of research: analysis, observation, monitoring. The study showed that the methods used contribute to the development of students' independence, self-organization, and self-esteem. The materials of the article are recommended for use in organizing students' independent work for university teachers

Key words: *self-organization; skills; formation; activities; development; ability; cognition.*

Окуу процессинде маалыматтык-коммуникациялык технологиялардын кенен пайдаланылышы окутуунун интенцификациясынын негизги багыты болуп эсептеле тургандыгы белгиленип келет. Ырасында, көп жылдар бою билим берүүдө окутуунун технологиялык каражаттары пайдаланылып келген. Технологиялык прогресстин натыйжасы аларды маалыматтык-коммуникациялык технологиялар менен алмаштырды. Окуу процессинде маалыматтык-коммуникациялык технологиялардын пайдаланылышы студенттердин өз алдынча иштеринин ролун жогорулатууга багытталат. Чет тилдерин окутууда өз алдынча иштерди уюштуруунун технологияларына байланышкан маселелерге көп жылдардан бери педагогдор, усулчулар, практиктер көңүл буруп келишет. Себеби, студенттердин өз алдынча ишмердикке болгон жөндөмү, анын инсандык белгисин көрсөткөн педагогикалык процесстин максаты болуп саналат.

Азыркы учурда өнүгүүдөгү экономикалык шарттарга байланыштуу эл аралык ааламдашуу коомчулугу адистерден чет тилдерин өздөштүргөн билимине катуу талап кое баштады. Ошондуктан, бүгүнкү күндө келип чыккан пикирлерди кыскартуунун каражаты – чет тилдерин өз алдынча окуп үйрөнүү болуп саналат. Ошондой болсо да, таанып билүүдөгү өз алдынчалуулуктун мотивациялык компетенттин, предметке болгон кызыгуунун деңгээлин, билимдин эффективдүү өздөштүрүлүшүн, окутуучу тарабынан бериле турган жардамдын зарылдыгынын аныкталышы зарыл керек. “Чет тили боюнча сабактардын натыйжасын жакшыртуу үчүн эмнени сунуш кылат элекер? – деген суроого студенттердин: 79 %ы маалыматтык технологияларды пайдалууну; 45 %ы сүйлөшмө кеп менен көбүрөөк иштөөнү; 25 %ы грамматикага көбүрөөк убакыт бөлүүнү; 18 %ы фильмдерди көрүп, видеолорду тез-тез пайдаланып турууну; 9 %ы каалоочулар үчүн чет тилин тереңдетип окутууну; 7 %ы тилди алып жүрүүчүлөр менен карым-катыш жасоого мүмкүнчүлүк жаратууну, 6%ы оюндарды, тилдик жарыштарды өткөрүп турууну, 1 %ы азыркы сленгдерди кошумча окутууну сунуштаарын беришти.

Таанып билүүдөгү өз алдынчалуулуктун мотивациялык компонентинин деңгээлин так аныктоо үчүн биз диагностикалык шкаланы иштеп чыктык. Диагностикалык ишибиздеги анкеталык сурамжылоонун натыйжалары, кенже курстун студенттеринин көпчүлүгүндө өз алдынча иштерге карата оң мамиле үстөмдүк кыла тургандыгын көрсөттү. Тагыраак айтканда, биринчи курстардын 66 % ы оң, 14,6 % ы терс, 26,6 % ы кош көңүл көз карашта экендиги белгилүү болду. Жогорку мектептеги окуунун негизги артыкчылыгы катары өз алдынча окуунун көлөмүнүн көбөйтүлүшүн студенттердин басымдуу бөлүгү (87%) кабыл алышты. Студенттердин 93 %ы жогорку окуу жайдагы өз алдынча иштердин зарылдыгын белгилешти.

Өз алдынча иште студенттердин: 44,2 %ы өзүнүн билимин текшерүүгө, жакшы баа алууга жасалган аракетке – 41,6 %ы, билимди толуктоо мүмкүнчүлүгүнө – 39 % ы, өз алдынчалуулугун жаратуу мүмкүнчүлүгүнө 30,7% ы тартылды. Кесипкөй адис болуудагы өз алдынча иштердин ролуна студенттердин 89 % ы жогору баалашты. Алардын 87,2 % ынын көз карашы боюнча, акыл ишмердигин активдештирет, 56,5 % ынын пикиринде окууга чыгармачылык мамилени

калыптандырат, 69,4 % ынын көз карашында, өз алдынчалуулуктун, демилгелүүлүктүн жаралышына жол ачат.

Окуу ишмердигиндеги өз алдынча иштердин маанисин студенттер жакшы түшүнө тургандыгын, таанып билүүдөгү өз алдынчалуулуктун мотивациялык компонентинин жогорку деңгээлин студенттердин 10,7 % ынан гана көрүүгө боло тургандыгын изилдөөбүздүн анализи көрсөттү. Бул студенттердин жаңы материалды өздөштүрүүгө кызыгып, өз алдынча билим алууга умтулушат. Кесипкөй адис болуудагы өз алдынча иштердин зарылдыгын түшүнүшөт. Аларга өз алдынчалуулуктун жогорку деңгээли, таанып билүүдөгү активдүүлүк, көз карандысыздык мүнөздүү. Ошондой эле алар окутуучунун жетектөөсү жок иштегенди жактырышат. Себеби, өз алдынча ишке болгон мотивациянын жогорку деңгээлине ээ болушкан. Бул студенттер кандай татаалдыктагы тапшырма болбосун, эч кимден жардам күтпөй аткара алышат. Өз алдынча ишке максат коё билишет.

Студенттердин 46,6%ы таанып билүүдөгү өз алдынчалуулуктун мотивациялык компонентинин орто деңгээлине ээ болгондор. Алар кесипкөй адис болуудагы өз алдынча иштердин зарылдыгын түшүнүшөт. Бирок өз алдынча билим алууга болгон суроо-талап аларда кырдаалга байланыштуу жаралат. Алардын таанып билүү активдүүлүгү жогору болбогондуктан, мугалим тарабынан түрткү берилип турулушу талап кылынат. Таанып билүүдөгү өз алдынчалуулуктун орто деңгээлиндеги студенттер ишти жакшы уюштурууда, тапшырма аткаруу багытында көрсөтмөлөргө муктаж болушат. Айрым учурларда берилген эреженин чегинен чыгып кетишет. Аларга айрым учурда гана өз алдынча иштеген жагат. Мотивдерди кырдаалдык катары баалашат. Орто татаалдыктагы тапшырмаларды жардамсыз аткарышы мүмкүн. Татаал тапшырмаларды башка бирөөнүн жардамында гана аткара алышат.

Студенттердин 42,7 %ы таанып билүүдөгү өз алдынчалуулуктун мотивациялык компонентинин төмөнкү деңгээлине ээ болгондор. Кесипкөй адис болууда өз алдынча иштер алар үчүн негизги фактор болуп эсептелбейт. Өз алдынча иштерге карата аларда туруктуу активдүү кызыкчылык байкалбайт. Өз алдынча билим алуу процесси аларда дээрлик аткарылбайт. Алар өтө эле пассивдүү болгондуктан, жөнөкөй тапшырмаларды гана аткарышат. Тапшырма аткаруу учурунда жардамга муктаждыгы байкалат. Ал өзгөчөлүк 1- таблица көрсөтүлгөн.

Таблица 1. Таанып билүүдөгү өз алдынчалуулуктун мотивациялык компонентинин өнүгүшү.

Таанып билүүдөгү өз алдынчалуулуктун мотивациялык компонентинин көрсөткүчтөрү		Таанып билүүдөгү өз алдынчалуулуктун деңгээли (пайыздык)		
		жогору	орто	төмөн
1	Кесипкөй адис болуудагы ӨИ ролунун таанылышы, ага карата оң мамиле	24,5	48	27,5
2	Өз алдынча билим алуудагы суроо-талап	9	46	45
3	Жардамга жаралган суроо-талап	16	54	28
4	Таанып билүү активдүүлүгү	15	23	62
Жалпы		16,1	42,7	40,6

Ошентип, таанып билүүдөгү мотивациялык компоненттин кенже курстун студенттериндеги негизинен, орто жана төмөнкү деңгээли көрсөтүлдү. Студенттердин 8,5% ы инсандын чыгармачылык багытына, программалардын ийгиликтүү өздөштүрүлүшүнө жол ача турган баардык сапаттарга ээ болушкан.

Таблица 2. Студенттердин инсандык сапаттарынын өнүгүшү (% дык катышта).

№	Инсандык сапат	% дык катышта
1.	Ак ниеттүүлүгү	88,5
2.	Тартиптүүлүгү	77,3
3.	Аракетчилдиги	87,7
4.	Эмгекчилдиги	94,7
5.	Тырышчаактыгы	91
6.	Аткаруучулугу	89,6
7.	Көз карандысыздыгы	22,6
8.	Ишке жөндөмдүүлүгү	39,9
9.	Жоопкерчиликтүүлүгү	17,5
10.	Уюштуруучулугу	19,9
11.	Максаттуулугу	11,6
12.	Активдүүлүгү	12,1
13.	Демилгелүүлүгү	7,6
14.	Өз алдынчалуулугу	12,4
15.	Чыгармачылыкта иштей билиши	6Д

Ошентип, таанып билүүдөгү өз алдынчалуулуктун деңгээли инсандык белги катары өз алдынчалуулук менен тыгыз байланышта деген тыянак чыгарууга болот. Бул көрсөткүчтөрдүн өз ара байланышы 3-таблицада көрсөтүлгөн.

3-таблица Таанып билүүдөгү өз алдынчалуулуктун деңгээлинин ишмердиктин өз алдынчалуулук деңгээлине тийгизген таасири

Маалыматтык-мазмундук компоненттин деңгээлин аныктоо үчүн анкеталык суроо-жооп, ошондой эле а) билимди (тестирлөөнүн жардамында), жазуу иштеринин грамматикалык жасалгасынын тууралыгын баалоо; б) студенттердин чыгармачылык мүмкүнчүлүктөрүнүн деңгээлин, башкача айтканда, чеберчилигинин өнүгүү деңгээлин (жазуу иштеринин негизинде) баалоо жүргүзүлдү. Чет тили боюнча студенттердин тил үйрөнгөн деңгээлин өзүн-өзү баалоо мүмкүнчүлүгүн аныктоо үчүн 96 студент: Ош мамлекеттик университетинин Бизнес жана менеджмент факультетиндеги банк иштери адистигинен 44, ал эми каржы жана насыя адистигинен 52 студент катышты. Алардан анкеталык суроолорго жооп алынды. Натыйжалар статистикалык жактан иштелип чыкты. Өзүн-өзү баалоо төмөнкүдөй шкала боюнча жүргүзүлдү:

90%дан аз эмес – “5 балл” – жакшы чеберчиликтерим бар;

75-89 %ы – “4 балл” – жакшы чеберчиликтерге ээмин: материал же кырдаал жаңы болсо, татаалдыкка туш келем;

51-74 %ы – “3 балл” – чеберчиликтерим жеткиликтүү эмес;

50 % ы – “2 балл” – чеберчиликтерди начар өздөштүргөмүн;

“0 балл” – эч кандай чеберчиликке ээ эмесмин, бул маселе боюнча билимим жок.

Өз алдынча ишмердиктин таанып билүүдөгү өз алдынчалуулугуна индивидуалдаштырылган тапшырмалардын тийгизген таасирин текшерүү максатында

жүргүзүлгөн эксперименттин этабы таанып билүүдөгү өз алдынчалуулуктун төмөнкү баскычындагы студенттердин саны кыйла кыскаргандыгын, орто жана жогорку баскычына ээ болгон студенттердин саны өскөндүгүн көрсөттү.

Жыйынтыктар:

1. Тажрыйбалык-эксперименттик иштердин жүрүшүндө алынган маалыматтардын анализи, биз сунуш кылган модель маалыматтык-коммуникациялык технологияларды пайдалануу аркылуу студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруунун, алардын таанып билүүдөгү өз алдынчалуулугун калыптандыруунун эффективдүү каражаты экендигин көрсөттү;

2. Окуу жараянында өз алдынчалуулук көрсөткүчтөрүн жогорулатуу үчүн күчөтүлгөн тартипте иштөө зарылчылыгы белгилүү болду;

3. Экономика багытындагы студенттерге чет тилдерин окутуу жараянында өзүн-өзү уюштурууга болгон жөндөмдөрү калыптандырылышы, аны андан нары өнүктүрүүгө сунушталган ыкманын колдонулушу максатка шайкеш келе тургандыгы тастыкталды.

Колдонулган адабияттар:

1. **Андреев, В.И.** Саморазвитие творческой, конкурентоспособной личности менеджера [Текст] / В.И. Андреев. - Казань: СКМ, 1992. -183 с.
2. **Гура, В.В.** Роль самоорганизации учебной деятельности студентов в развитии профессионально значимых компетенций [Текст] / В.В. Гура // Международный журнал экспериментального образования. - 2016. - №11. - 149с.
3. **Курмангулов, А.А.** «Фабрика процессов» – новый формат организации образовательного процесса в высшем учебном заведении [Текст] / А.А. Курмангулов // Высшее образование в России. - 2018. - Т.27. -№ 5. – С. 37 - 41.
4. **Мандрикова, Е.Ю.** Разработка опросника самоорганизации деятельности (ОСД) [Текст] / Е.Ю. Мандрикова // Психологическая диагностика. - 2010, № 2. – С.87- 111.
5. Новый энциклопедический словарь.- М.: Большая Российская энциклопедия: Риполклассик, 2006. - 1455с.
6. **Петрова, Е.В.** Самоорганизация студентов вуза как условие формирования их научно-исследовательской компетенции [Текст] / Е.В.Петрова // Вестник ЧГПУ им. И.Я. Яковлева.- Чуваш: ГПУ, 2016.- №2 (90).- С.154-160.
7. **Тыныбекова, Ч.А.** Студенттердин өз алдынча иштерин уюштурууда маалыматтык – коммуникациялык технологияларды пайдалануунун артыкчылыктары [Текст] / Ч.А.Тыныбекова // Наука. Образование. Техника. – Ош: КУУ, 2018.- №3. -119с.
8. **Шипилов, В.** Перечень навыков softskills и способы их развития. URL:<https://www.cfin.ru/management/people/devval/soft-skills.shtml>. (дата обращения: 08.05.2020).

DOI:10.54834/16945220_2021_1_181

Поступила в редакцию 04. 04. 2022 г.